

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ЧЕКМАРЬОВА Лариса Юріївна

УДК 347.965.6

СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Спеціальність 12.00.10 – судоустрій;
прокуратура та адвокатура

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент
СВИДА Олексій Георгійович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
ВІЛЬЧИК Тетяна Борисівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри адвокатури;

доктор юридичних наук, доцент
ХОТИНСЬКА-НОР Оксана Зіновіївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу
та адвокатури, прокуратури, судоустрою

Захист відбудеться 14 травня 2021 року о 13:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «**10**» **КВІТНЯ** _____ 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Успіх України на шляху формування демократичних засад певною мірою залежить від готовності української держави забезпечити відповідні гарантії захисту прав і свобод людини, серед яких провідне місце посідає забезпечення права на професійну правничу допомогу. Ефективна діяльність адвокатури є можливою лише завдяки високій професійній компетентності адвоката в межах відповідних стандартів діяльності адвокатури. Останні, у свою чергу, зумовили стрімкий розвиток законодавства та обговорення нагальних проблем в діяльності адвокатури. Одним із перспективних напрямів розвитку адвокатури є запровадження інституту страхування професійної відповідальності адвоката в Україні.

Сучасні цивілізовані країни зацікавлені у створенні ефективного механізму захисту майнових інтересів адвоката від претензій клієнтів та відшкодування шкоди клієнтові, завданої у результаті ненадання або неналежного надання професійної правничої допомоги адвокатом. Зважаючи на це, саме інститут страхування професійної відповідальності адвоката у цьому контексті уявляється найбільш перспективним.

У вітчизняних працях теоретиків та практиків страхування професійної діяльності адвоката комплексно не було досліджено. Не піддаючи сумніву вагомий внесок попередніх наукових розробок із зазначеного питання, все ж слід констатувати відсутність спеціальних монографічних праць, в яких було би здійснено узагальнене дослідження теоретико-правових та прикладних питань визначення правової природи цього виду страхування, його змісту, моделей, об'єктів, договору, механізму відшкодування майнової шкоди. Фрагментарний науково-практичний аналіз, як правило, поширювався на окремі аспекти страхування професійної відповідальності адвоката, зокрема питання щодо доцільності запровадження страхування професійної відповідальності адвоката, його обов'язковості чи добровільності, аналізу стосовно визначення професійної чи цивільно-правової відповідальності адвоката, аналізу міжнародного досвіду страхування його професійної відповідальності. Отже, ступінь наукової розробки питань страхування професійної відповідальності адвоката залишається недостатньою, перебуває на початковій стадії, що зумовлює неоднозначне розуміння цього виду страхування, несформованість загальноприйнятих підходів до нього, дезорієнтує правотворчу та правозастосовну практику.

Отже, актуальність дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю як узагальнених теоретичних розробок, так і вироблення практичних рекомендацій із впровадження у практику науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо запровадження страхування професійної діяльності адвоката в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках науково-дослідної теми кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури «Правові аспекти судово-правової реформи», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного

університету «Одеська юридична академія» на 2011– 2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) та науково-дослідної теми кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури «Шляхи вирішення проблем судової влади, правоохоронних органів та адвокатури в умовах євроінтеграції України», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016-2020 рр. «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842). Тему затверджено на засіданні Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (№ 3 від 14 грудня 2015 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є дослідження теоретичних положень та вироблення обґрунтованих наукових пропозицій стосовно страхування професійної відповідальності адвоката.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження було поставлено завдання: визначити стан наукових досліджень за темою дисертаційної роботи, розкрити його методологічні засади і предмет;

розкрити генезис розвитку страхування професійної відповідальності адвоката в Україні;

з'ясувати теоретичну основу професійної відповідальності адвоката;

визначити правову природу страхування професійної відповідальності адвоката;

охарактеризувати моделі страхування професійної відповідальності адвоката на досвіді зарубіжних країн та визначити перспективи їх запровадження в Україні;

охарактеризувати елементи договору страхування професійної відповідальності адвоката (умови, суб'єкт, об'єкт);

визначити механізм виплати страхового відшкодування за договором страхування професійної відповідальності адвоката;

сформулювати пропозиції з удосконалення законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність та практики його застосування.

Об'єктом дисертаційного дослідження є адвокатура як явище правової дійсності.

Предметом дослідження є страхування професійної відповідальності адвоката.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є комплекс загальнофілософських, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, коло яких обумовлено об'єктом та предметом дисертаційного дослідження. За допомогою універсального діалектичного методу досліджено проблеми запровадження страхування професійної відповідальності адвоката в усій їх складності та суперечливості, а також визначено шляхи розв'язання цих суперечностей у процесі подальшого удосконалення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність

[р.р. 1, 2, 3]. За допомогою історико-правового методу досліджено генезис розвитку страхування професійної відповідальності адвоката в Україні [п. 2.1]. Порівняльно-правовий (компаративний) метод дозволив зіставити законодавство зарубіжних країн щодо страхування професійної відповідальності адвоката, проаналізувати існуючі моделі страхування у цій сфері [п. 2.4]. Звернення до логіко-правового методу дозволило дослідити зміст окремих норм законодавства щодо страхування професійної відповідальності адвоката, які стосуються теми дисертаційної роботи [р.р. 2, 3]. Застосування статистичного методу дозволило показати кількісні дані окремих аспектів діяльності адвокатури [п. 2.1]. За допомогою конкретно-соціологічного методу наукового пізнання проведено анкетування серед адвокатів та з'ясовано їх думку стосовно актуальних проблем страхування професійної відповідальності адвоката [р.р. 2, 3], тоді як метод теоретичного моделювання дав змогу узагальнити насамперед результати проведеного серед адвокатів анкетування та на цій основі визначити напрями удосконалення чинного законодавства в контексті дослідження [р.р. 2, 3]. Використано й інші методи наукового пізнання у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, що було спрямовано на забезпечення всебічності, повноти, обґрунтованості й достовірності висновків і пропозицій автора.

Теоретичною основою дисертації стали праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері адвокатури, судових та правоохоронних органів, філософії права, теорії держави і права, конституційного, цивільного, господарського, адміністративного процесуального права та інших галузей, як: М.Р. Аракелян, Н.М. Бакаянова, А.В. Біцай, А.М. Бірюкова, Й.Л. Бронз, Т.В. Варфоломєєва, Т.Б. Вільник, О.М. Вінник, Л.О. Волошина, В.А. Гвоздій, С.Д. Гусарев, І.О. Дзера, В.В. Долежан, В.В. Заборовський, А.П. Задніпровський, І.І. Задоя, Я.П. Зейкан, С.О. Іваницький, А.В. Іванцова, К.Ю. Кармазіна, С.В. Ківалов, М.В. Кравченко, Д.В. Кухнюк, А.В. Кухар, Н.О. Обловацька, П.В. Павліш, М.А. Погорецький, Ю.Є. Полянський, С.В. Прилуцький, М.В. Руденко, О.Г. Свида, К.М. Северин, О.Д. Святоцький, В.О. Святоцька, О.В. Синеокий, М.М. Стефанчук, Л.В. Тацій, О.А. Файер, Д.П. Фіолевський, С.Я. Фурса, М.Ю. Фурсова, П.В. Хотенець, О.З. Хотинська-Нор, О.В. Щербанюк, О.Г. Яновська та ін.

Нормативну базу дослідження становлять законодавство України та ряду зарубіжних країн (Австрії, Бельгії, Білорусі, Великої Британії, Італії, Німеччини, Польщі, Росії, США, Франції, Чехії, Швейцарії та ін.), міжнародні нормативно-правові акти, які стали частиною національного законодавства, інші нормативно-правові акти.

Емпіричною основою дослідження є: аналітичні узагальнення та статистичні дані Американської асоціації юристів (АВА), НААУ, ВКДКА, матеріали КДКА Одеської області, КДКА Київської області, матеріали судової практики, а також проекти законів про адвокатуру та адвокатську діяльність та узагальнені дані анкетування серед адвокатів.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим вітчизняним монографічним дослідженням страхування професійної

відповідальності адвоката. На підставі дослідження зроблено нові наукові висновки щодо страхування професійної відповідальності адвоката, сформульовано пропозиції стосовно внесення змін до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Новизна наукового дослідження втілена у таких нових наукових положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

визначено, що страхування професійної відповідальності адвоката як вид страхування професійної відповідальності має на меті захист майнових інтересів адвоката та майнових інтересів клієнта від невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, що впливають із договору про надання правової допомоги;

доведено, що страхування професійної відповідальності адвоката має дуалістичну природу, оскільки може розглядатись і як гарантія адвокатської діяльності, і як гарантія захисту прав клієнта;

сформульовано визначальні риси страхування професійної відповідальності адвоката: 1) є спеціальним видом страхування професійної відповідальності з притаманними йому особливостями, пов'язаними з об'єктом страхування, умовами страхування та способом здійснення виплат; 2) правовідносини охоплюють адвоката, клієнта та страховика; 3) страхувальниками можуть бути адвокати, що здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, адвокатські бюро чи адвокатські об'єднання; 4) правовідносини між адвокатом та клієнтом виникають із договору про надання правової допомоги, а правовідносини між адвокатом та страховиком із договору страхування професійної відповідальності адвоката; 5) страховими випадками є невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків при наданні професійної правничої допомоги; 6) виплати страхового відшкодування здійснюються за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати адвокатами страхових внесків;

аргументовано визначити утримувачем загального грошового фонду, що формується за рахунок страхових відрахувань адвокатів, Національну асоціацію адвокатів України;

запропоновано визначення поняття «майновий захист за договором про надання правової допомоги», сутність якого полягає в тому, що майнові інтереси адвоката мають захищатися від юридичних претензій до нього про відшкодування клієнтам матеріальної шкоди, яку вони понесли в результаті невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків за рахунок страхування професійної відповідальності адвоката;

розроблено проект Положення про страхування професійної відповідальності адвоката, що має затверджуватися НААУ, та запропоновано проект Договору про страхування професійної відповідальності адвоката;

запропоновано механізм позасудового порядку виплати страхового відшкодування шкоди клієнтові, завданої внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків;

удосконалено:

поняття «професійна відповідальність адвоката», під якою розуміється різновид професійної відповідальності і яка полягає у зазнанні адвокатом, у разі умисного чи недбалого невиконання або неналежного виконання ним своїх професійних обов'язків, несприятливих для себе наслідків у вигляді санкцій і заходів, спрямованих на відновлення порушених прав та інтересів клієнта та відшкодування йому завданої шкоди;

моделі страхування професійної відповідальності адвоката за: 1) підставами волевиявлення (добровільність чи обов'язковість, змішана система, яка поєднує в собі як обов'язкову, так і добровільну підставу волевиявлення); 2) правовою природою відповідальності [договірної та недоговірної (деліктної) відповідальності], 3) страховими ризиками (пошкодження майна клієнта, порушення строків надання правничої допомоги, професійної некомпетентності, невиконання своїх професійних обов'язків); 4) організаційною формою діяльності страхувальника (адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання); 5) правовим статусом страхувальника (індивідуальне, колективне, самострахування); 6) правовим статусом клієнта (захистом майнових інтересів тільки конкретно визначеної особи чи захистом майнових інтересів необмеженого кола осіб); 7) механізму відшкодування шкоди (судовий, позасудовий чи змішаний порядок);

набули подальшого розвитку:

теза щодо необхідності поетапного запровадження страхування професійної відповідальності адвоката: на першому етапі – добровільного страхування, з метою визначення ефективності його реалізації в Україні і лише згодом, після усунення недоліків, виявлених в ході правозастосування – обов'язкового страхування;

обґрунтування основних шляхів удосконалення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність з метою запровадження страхування професійної відповідальності адвоката;

запропоновано зміни та доповнення до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закону України «Про страхування».

Наукове та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки, положення, пропозиції та рекомендації, маючи і науково-теоретичний, і прикладний інтерес, можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – як теоретична основа для подальших наукових досліджень, присвячених проблематиці удосконалення страхування професійної відповідальності адвоката, а також інших проблем адвокатської діяльності;

правотворчій діяльності – як для внесення змін та доповнень до норм Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», процесуальних кодексів та інших правових актів, що регламентують професійну діяльність адвоката, так і для подальшого удосконалення Правил адвокатської етики;

правозастосовній діяльності – у професійній діяльності адвоката, а також у практичній діяльності органів адвокатського самоврядування;

навчально-методичній діяльності – при викладанні в навчальних закладах дисциплін: «Адвокатура України», «Історія адвокатури», «Адвокательська етика», «Адвокатура в системі надання безоплатної правової допомоги», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено та схвалено на засіданні кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження було обговорено на: V Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса, 14 листопада 2015 р.); 2-й Міжнародній науково-практичній конференції «Нотаріат, адвокатура, суд, виконавче провадження: актуальні проблеми», присвяченої 5-річчю створення кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Київського національного університету імені Тараса Шевченка «*Scientia vincemus!* Наукою переможемо» (м. Київ, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); VI Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса, 12 листопада 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті проф. І.С. Марочкіна «Актуальні проблеми судового права» (м. Харків, 20 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новачі юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» (м. Одеса, 10 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми судового права» (м. Харків, 23 квітня 2018 р.); круглому столі «Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В.В. Долежана» (м. Одеса, 04 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження висвітлено у 19 опублікованих роботах, зокрема 7 наукових статтях, яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 статті – у науковому періодичному виданні іншої держави, 11 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації відображає логіку і послідовність наукового дослідження та зумовлена його предметом, метою і завданнями. Дисертація

складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 210 сторінок, із них основного тексту – 168 сторінок. Список використаних джерел налічує 235 найменувань і розміщений на 18 сторінках, додатки викладено на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено ступінь наукової розробки, об'єкт та предмет, мету та завдання, методологічну основу дослідження, окреслено його наукову новизну та практичну цінність, наведено відомості про апробацію основних положень роботи та публікації результатів за темою дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження страхування професійної відповідальності адвоката» складається із двох підрозділів, в яких проаналізовано історіографію проблеми дослідження стосовно страхування професійної відповідальності адвоката та розроблено методологічну базу дисертаційного дослідження.

У *підрозділі 1.1. «Страхування професійної відповідальності адвоката у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів»* здійснено огляд та аналіз наукової літератури, проаналізовано спрямованість наукових досліджень у сучасній Україні та зарубіжних країнах.

Визначено, що значний внесок у розвиток вітчизняної теорії адвокатури здійснено у докторських дисертаціях Т.Б. Вільчик, Н.М. Бакаянкової, С.О. Іваницького, В.В. Заборовського, М.Р. Аракеяна, А.М. Бірюкової, О.З. Хотинської-Нор та ін.

Встановлено, що окремі аспекти страхування професійної відповідальності було досліджено в дисертаційних роботах такими науковцями, як О.А. Файер, П.В. Павліш. На дисертаційному рівні деякі питання страхування професійної відповідальності адвоката досліджувалися К.М. Севериним у контексті визначення і закріплення в законодавстві принципу професійності адвокатської діяльності та принципу відповідальності адвокатської діяльності, С.О. Іваницьким – у світлі змісту принципу професійної компетентності, А.В. Біцай – питання професійної відповідальності адвоката-медіатора. Питанням предмета, доцільності, характеру запровадження страхування професійної відповідальності адвоката присвячено В.В. Заборовським окремий підрозділ у дисертаційному дослідженні. Дослідженню цивільно-правової відповідальності адвоката за порушення зобов'язань за договорами про надання правової допомоги в рамках цивільного права присвячено дисертацію М.В. Кравченка. Про напрями гармонізації законодавства України до європейських стандартів щодо питання відповідальності адвоката перед клієнтом визначає Т.Б. Вільчик у своєму дисертаційному дослідженні.

Про позитивну практику і доцільність дослідження страхування професійної відповідальності адвоката свідчать наукові публікації І.І. Задой, Н.О. Обловацької, Д.В. Кухнюка та А.В. Кухар, М.Ю. Фурсової, Л.О. Волошиної, О. Г. Яновської. Аналізували ці питання й К.Ю. Кармазіна, М.Ю. Фурсова.

Проблеми в страхуванні професійної відповідальності, у тому числі й окремих її видах відображено в дисертаційних дослідженнях Д.В. Наумова, А.С. Михайлової. Окремі розділи присвячено інститутів страхування професійної відповідальності адвоката у дисертаційних дослідженнях Р.Г. Мельниченка, С.Л. Сотникова, Р.Р. Долотіної, Г.Р. Акішевої.

Водночас стан наукових знань у вітчизняній юридичній науці навряд чи можна визнати задовільним, враховуючи відсутність спеціальних монографічних досліджень, в яких на концептуальних теоретико-правових та прикладних аспектах комплексно розкривалися би проблеми визначення правової природи страхування професійної відповідальності адвоката, його змісту, моделей, об'єктів, договору, механізму відшкодування майнової шкоди у сучасних правових реаліях.

У *підрозділі 1.2. «Методологія дослідження страхування професійної відповідальності адвоката»* розроблено методологію наукового дослідження страхування професійної відповідальності адвоката та охарактеризовано особливості застосування окремих методів пізнання у процесі дослідження, при виконанні якого було використано: діалектичний, загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Застосування в науковому дослідженні законів діалектики сприяло з'ясуванню й вирішенню окремих організаційних та функціональних проблем запровадження страхування професійної відповідальності адвоката в усій їх складності та суперечливості, а також визначено шляхи розв'язання цих суперечностей у процесі подальшого удосконалення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність. Важливе місце посів метод сходження від загального до конкретного, спочатку досліджуються загальні аспекти професійної відповідальності адвоката, потім – страхування професійної відповідальності адвоката, і згодом – механізм функціонування страхування професійної відповідальності адвоката. За допомогою статистичного методу досліджено кількісні характеристики діяльності КДКА регіону, що відображені у відповідних формах звітності. Для об'єктивної оцінки запровадження страхування професійної відповідальності адвоката в Україні за допомогою соціологічного методу використано результати опитування адвокатів щодо різноманітних аспектів реалізації цього виду страхування та з'ясовано їх думку стосовно актуальних проблем страхування професійної відповідальності адвоката, тоді як метод теоретичного моделювання дав змогу узагальнити насамперед результати проведеного серед адвокатів анкетування та на цій основі визначити напрями удосконалення чинного законодавства в контексті дослідження. Використання порівняльно-правового методу дозволило внести пропозиції щодо використання провідного досвіду зарубіжних країн для покращання законодавства щодо страхування професійної

відповідальності адвоката, а також для з'ясування переваг і недоліків механізму правової регламентації страхування професійної відповідальності в Україні та в інших державах світу. Історико-правовий метод дозволив розкрити об'єктивні закономірності та тенденції розвитку страхування професійної відповідальності адвоката, розвиток теоретичної наукової думки і законодавства у цій сфері. Формально-юридичний метод застосовано у ході дослідження змісту норм актів вітчизняного законодавства, що дозволило виявити юридичні колізії та прогалини у сфері правового регулювання адвокатури та адвокатської діяльності. Метод прогнозування застосовано при розробці пропозицій з удосконалення чинного вітчизняного законодавства з питань правового регулювання страхування професійної відповідальності адвоката. Вищезазначені наукові методи застосовувались у взаємозв'язку і взаємозалежності, що було спрямовано на забезпечення всебічності, повноти, обґрунтованості й достовірності висновків і пропозицій автора.

Розділ 2 «Загальні аспекти реалізації страхування професійної відповідальності адвоката» містить чотири підрозділи, в яких сформульовано загальні положення, що стосуються генезису розвитку страхування професійної відповідальності адвоката, правової природи професійної відповідальності адвоката та страхування професійної відповідальності адвоката, класифікації його моделей.

У *підрозділі 2.1. «Генезис розвитку страхування професійної відповідальності адвоката в Україні»* здійснено правовий аналіз доцільності запровадження страхування професійної відповідальності адвоката на підставі: 1) статистичних даних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, 2) матеріалів судової практики, 3) законопроектів, 4) наукової думки дослідників, 5) анкетних даних опитаних адвокатів.

Зазначено, що більшість скарг, що надходили до КДКА регіону, були пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням адвокатами професійних обов'язків, зокрема, отримання гонорару без надання правових послуг або надання їх не в повному обсязі чи неналежну якість останніх, допущення адвокатами конфлікту інтересів, неявка в судові засідання, для проведення слідчих дій, недостойна поведінка в суді, подання завідомо неправдивих і фальсифікованих документів, безпідставне затягування розгляду справи, тиск на свідків, несумісність адвокатської діяльності з іншими видами діяльності тощо. Наведено статистичні дані КДКА Одеської області та КДКА Київської області. З приводу доцільності запровадження інституту страхування професійної відповідальності в Україні було досліджено законотворчі проекти та думку провідних науковців, проведено анкетування серед адвокатів щодо проблемних питань запровадження страхування професійної відповідальності адвоката в Україні.

Обґрунтовано, що предметом більшості скарг на дії адвокатів є невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, яких умовно можна поділити на чотири основні групи, а саме: 1) пошкодження майна клієнта,

як правило, пошкодження чи загублення документів клієнта, що були передані адвокату для надання правничої допомоги); 2) порушення строків надання правової допомоги (наприклад, невчасне подання апеляційної скарги, несвоєчасне подання процесуальних документів до державних органів і порушення цих строків тягне за собою застосування штрафів до клієнта) та обсягів її надання; 3) встановлення професійної некомпетентності (надання консультації на основі уже нечинного законодавства, написання процесуальних документів, в яких мали місце грубі порушення норм законодавства); 4) уникнення виконання своїх професійних обов'язків: неявка в судові засідання, на слідчу дію, ненадання професійної правничої допомоги, передбаченої договором про надання правової допомоги).

Визначено, що під принципом професіоналізму слід розуміти принцип, в основі якого знаходиться необхідність кваліфікованої юридичної допомоги, яка надається адвокатом, необхідність у підвищенні кваліфікації та якості роботи адвоката, а також гарантії професійного захисту адвокатів та їх клієнтів шляхом відшкодування за ненадання чи неналежне надання професійної правничої допомоги, що має вираження у страхуванні професійної відповідальності адвоката та можливості отримання страхової виплати.

Обґрунтовано, що професійна відповідальність є значущим та постійним фактором будь-якого виду професійної діяльності, яка апріорі містить у собі ризики професійних помилок. Різноманіття видів збитків, яких може бути завдано особою, яка здійснює професійну діяльність своєму клієнтові та/або третім особам, породжує проблему їх фінансової компенсації, якої може бути вирішено за допомогою страхування професійної відповідальності. У зв'язку із цим підтримано ідею доповнити Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» принципом професійності.

У *підрозділі 2.2. «Поняття й загальна характеристика професійної відповідальності адвоката»* визначено поняття «професійна відповідальність адвоката» та встановлено характерні ознаки професійної відповідальності адвоката.

Визначено, що поняття «професійна відповідальність» містить у собі терміни «професія» і «відповідальність». З метою найбільш точного визначення досліджуваного поняття було розкрито його складові частини. Визначено, що професійну діяльність адвоката від професійної діяльності представників інших видів юридичної діяльності відрізняє низка характерних ознак, а саме: 1) характеризується наявністю самостійних незалежних самоврядних організацій регіонального та вищого рівнів; 2) відрізняється особливим механізмом притягнення до професійної відповідальності, який здійснюється професійним адвокатським органом, а саме КДКА регіону; 3) здійснюється на основі особливого порядку доступу до адвокатської професії; 4) здійснюється на постійній основі підвищення кваліфікації адвоката.

Проаналізовано, що в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено порядок притягнення адвокатів до відповідальності,

але в зазначеному законі йдеться тільки про дисциплінарну відповідальність. Розділ VI Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає загальні умови дисциплінарної відповідальності адвоката і порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо адвоката. Адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з підстав, передбачених Законом. Зроблено висновок, що притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є можливим, проте, будь-який фахівець при здійсненні професійної діяльності схильний до ризику допущення помилки або упущення, наслідком чого може стати притягнення його до відповідальності. Адвокат, як учасник правовідносин зі спеціальною правосуб'єктністю, також несе відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх професійних обов'язків.

Визначено, що професійна відповідальність адвоката є різновидом професійної відповідальності і полягає у зазнанні адвокатом, у разі умисного чи недбалого невиконання або неналежного виконання ним своїх професійних обов'язків, несприятливих для себе наслідків у вигляді санкцій і заходів, спрямованих на відновлення порушених прав та інтересів клієнта та відшкодування йому завданої шкоди.

Охарактеризовано ознаки професійної відповідальності адвоката:

- 1) наявність спеціального суб'єкта професійної відповідальності – адвоката;
- 2) специфічний об'єкт відповідальності – умисне чи внаслідок недбалості невиконання або неналежне виконання адвокатом професійних обов'язків;
- 3) зазнання несприятливих для адвоката наслідків у вигляді санкцій – це обов'язок адвоката нести несприятливі для себе наслідки, що можуть мати вираження у притягненні до дисциплінарної відповідальності, відшкодуванні майнової шкоди клієнтові тощо;
- 4) спрямованість на відновлення порушених прав та інтересів клієнта;
- 5) повноваження притягувати адвоката до професійної відповідальності мають виключно органи адвокатського самоврядування, а саме кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури щодо відшкодування майнової шкоди клієнтові, завданої ненаданням або неналежним наданням адвокатом професійної правничої допомоги, – суд (проте у разі запровадження страхування професійної відповідальності адвокатів є можливим встановлення й позасудового порядку виплати страхових виплат);
- 6) порядок та підстави притягнення адвоката до професійної відповідальності визначаються законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та процесуальним законодавством.

Проаналізовано, що умовами настання професійної відповідальності адвоката є протиправність, шкідливі наслідки та причинний зв'язок між ними.

Запропоновано доповнити Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначенням професійної відповідальності адвоката та визначити, що забороняється притягати до кримінальної чи іншої юридичної відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на зайняття адвокатською діяльністю) або погрожувати їх застосуванням у зв'язку із

здійсненням ним адвокатської діяльності відповідно до закону. Зазначені обмеження не поширюються на професійну відповідальність адвоката перед клієнтом, в результаті якої клієнтові завдано майнової шкоди.

У *підрозділі 2.3. «Правова природа страхування професійної відповідальності адвоката як гарантія адвокатської діяльності»* надається характеристика страхування професійної відповідальності адвоката, визначено його мету та характерні ознаки.

Встановлено, що стосовно визначення місця страхування професійної відповідальності адвоката в загальній системі страхування існують певні дискусійні питання: частина науковців відносить страхування професійної відповідальності адвоката до виду майнового страхування, інші – до виду страхування цивільно-правової відповідальності тощо.

Визначено, що в законодавстві зарубіжних країн та науковій літературі застосовуються поняття «страхування професійної відповідальності адвоката», «страхування цивільної відповідальності адвоката», «страхування професійної майнової відповідальності адвоката» тощо. У зарубіжній та українській науковій літературі застосовують такі формулювання, як «страхування професійної майнової відповідальності адвоката», «страхування цивільно-правової відповідальності адвоката», «страхування професійної відповідальності адвоката». Обґрунтовано визначити формулювання як «страхування професійної відповідальності адвоката».

Доведено, що основною метою страхування професійної відповідальності адвоката є захист майнових інтересів як адвоката, так і захист майнових інтересів клієнта, у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням адвокатом професійних обов'язків.

Зазначено, що страхування професійної відповідальності адвоката – це вид страхування професійної відповідальності, основною метою якого є захист майнових інтересів адвоката, який здійснює адвокатську діяльність, та захист майнових інтересів клієнта від невиконання або неналежного виконання адвокатом професійних обов'язків, що виникають з договору про надання правової допомоги.

Визначено, що характерними ознаками страхування професійної відповідальності адвоката є: 1) належить до спеціального виду страхування професійної відповідальності, у зв'язку з властивими йому особливостями, пов'язаними з об'єктом страхування, умовами страхування та способом здійснення виплат; 2) правовідносини, які виникають за участю адвоката, що здійснює адвокатську діяльність, клієнта та страховика; 3) страхувальниками можуть бути як адвокати, що здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, так і адвокатські бюро чи адвокатські об'єднання; 4) правовідносини між адвокатом та клієнтом виникають із договору про надання правової допомоги; 5) страховими випадками є невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків при наданні професійної правової допомоги; 6) виплати страхового відшкодування

здійснюються за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати адвокатами страхових внесків.

Запропоновано проект Положення про страхування професійної відповідальності адвоката та проект Договору про страхування професійної відповідальності адвоката. Висловлено пропозицію визначити у Законі України «Про страхування», що страхування професійної відповідальності осіб, які здійснюють професійну діяльність та діяльність яких може завдати шкоди третім особам, визначається у спеціальних законодавчих чи нормативно-правових актах.

Обґрунтовано доповнити Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» положенням щодо того, що після запровадження обов'язкового страхування професійної відповідальності адвоката, адвокат зобов'язаний застрахувати свою професійну відповідальність шляхом укладення договору страхування професійної відповідальності адвоката до початку зайняття адвокатською діяльністю. Предметом договору страхування професійної відповідальності адвоката є його майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої адвокатом його клієнтам. Інші умови договору страхування професійної відповідальності адвоката визначаються у Положенні про страхування професійної відповідальності адвоката, що затверджується НААУ. Водночас пропонується відстрочити запровадження страхування професійної відповідальності адвоката на строк не більше п'яти років з моменту внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

У *підрозділі 2.4. «Моделі страхування професійної відповідальності адвоката в зарубіжних країнах»* надається визначення критеріїв класифікації моделей страхування професійної відповідальності адвоката.

Обґрунтовано, що критерії класифікації моделей страхування професійної відповідальності адвоката слід визначити за: 1) підставами волевиявлення (добровільність чи обов'язковість, змішана система, яка поєднує в собі як обов'язкову, так і добровільну підставу волевиявлення); 2) правовою природою відповідальності [договірної та недоговірної (деліктної) відповідальності], 3) страховими ризиками (пошкодження майна клієнта, порушення строків надання правничої допомоги, професійної некомпетентності, невиконання своїх професійних обов'язків); 4) організаційною формою діяльності страхувальника (адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання); 5) правовим статусом страховика (індивідуальне, колективне, самострахування); 6) правовим статусом клієнта (захистом майнових інтересів тільки конкретно визначеної особи чи захистом майнових інтересів необмеженого кола осіб); 7) механізму відшкодування шкоди (судовий, позасудовий чи змішаний порядок).

Досліджено зарубіжний досвід страхування професійної відповідальності адвоката. На підставі досвіду країн колишнього СРСР у питанні запровадження

страхування професійної відповідальності адвокатів зазначається: законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність України, Білорусії, Киргизії, Вірменії, Азербайджану та Туркменістану взагалі не передбачають такого страхування. Законодавство Узбекистану, Таджикистану, Латвії передбачають право адвокатів здійснювати страхування професійної відповідальності, а галузеві закони Російської Федерації, Грузії, Казахстану, Литви та Естонії відносять страхування професійної відповідальності до кола обов'язків адвокатів. Галузеві закони Узбекистану, Таджикистану, Латвії, Грузії та Росії містять лише загальні положення щодо страхування професійної відповідальності адвокатів, проте закони Казахстану, Литви та Естонії досить детально визначають різні аспекти здійснення страхування професійної відповідальності.

Визначено, що питання, пов'язані зі страхуванням професійної відповідальності адвоката, доцільно врегулювати не правилами страхування, що затверджуються окремими страховими компаніями, і навіть не нормами ЦК України, а розробленим Положенням про страхування професійної відповідальності адвоката, що встановлює єдині правила страхування професійної відповідальності адвокатів на території всієї України. Внаслідок недостатності законодавчого регулювання страхування професійної відповідальності адвоката, невизначеності порядку виплати страхового відшкодування шкоди, проблем визначення факту настання страхового випадку, відсутності правозастосовної та судової практики, зроблено висновок щодо необхідності поетапного запровадження страхування професійної відповідальності адвоката: на першому етапові – добровільного страхування – з метою визначення ефективності його реалізації в Україні і лише згодом, після усунення недоліків, виявлених в ході правозастосування – обов'язкового страхування.

Розділ 3 «Договірні правовідносини у сфері страхування професійної відповідальності адвоката» містить три підрозділи, у кожному з яких висвітлено окремі аспекти забезпечення реалізації досліджуваного страхування професійної відповідальності адвоката.

У **підрозділі 3.1. «Зміст договору страхування професійної відповідальності адвоката»** розглянуто істотні умови договору страхування професійної відповідальності адвоката.

Визначено, що предметом договору обов'язкового страхування професійної відповідальності адвоката є майнові інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з обов'язком страхувальника відшкодувати шкоду, заподіяну клієнтові внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом професійних обов'язків, які виникають із договору про надання правової допомоги, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати адвокатами страхових внесків.

Встановлено, що страхова сума визначається за згодою сторін, і з огляду на страхові ризики. Критеріями визначення розміру страхової суми мають бути річний дохід адвоката та суми претензій щодо відшкодування за попередній рік.

Запропоновано визначати страхову суму за аналогією зі страхування цивільно-правової відповідальності приватних нотаріусів.

Визначено, що страховими ризиками у договорі страхування професійної відповідальності адвоката є майнова шкода, що може бути заподіяна клієнтові внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом професійних обов'язків, що виникають із договору про надання правової допомоги, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати адвокатами страхових внесків у період дії договору професійного страхування.

Обґрунтовано, що під невиконанням або неналежним виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків (професійні помилки) слід розуміти: 1) пропуск процесуальних строків; 2) неправильне оформлення документів; 3) неповідомлення особи, якій відповідно до договору надається правова допомога, про наслідки вчинених юридичних дій, що призвели до заподіяння йому шкоди; 4) втрата або псування документів, отриманих адвокатом від клієнта для надання юридичної допомоги; 5) неправомірне розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю; 6) неповне або неправильне консультування з правових питань; 7) недотримання вимог законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність при здійсненні представництва осіб та захистові від обвинувачення, що призвело до порушень прав клієнта та настання несприятливих наслідків для нього.

Зазначено, що під страховим випадком слід вважати настання професійної відповідальності адвоката щодо відшкодування шкоди, заподіяної майновим інтересам клієнта внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, що виникають із договору про надання правової допомоги в період дії договору професійного страхування. Факт настання страхового випадку встановлюється на підставі судового рішення, що набрало законної сили, або визнаної страховальником та погодженої страховиком письмової вимоги (претензії) клієнта.

Визначено, що договір страхування професійної відповідальності адвоката припиняється внаслідок: припинення підприємницької діяльності страховальника в установленому чинним законодавством України порядку; припинення або зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю у порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

У підрозділі 3.2. «Правовий статус сторін за договором страхування професійної відповідальності адвоката» охарактеризовано суб'єктів страхування за договором страхування професійної відповідальності адвоката.

Визначено, що страховиком є фінансова установа, яка отримала ліцензію на проведення страхування професійної відповідальності адвоката. Запропоновано покласти обов'язки утримувача загального грошового фонду, що формується за рахунок обов'язкових страхових відрахувань адвокатів, на Національну асоціацію адвокатів України.

Доведено, що страхувальниками є адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання. Якщо

адвокат є учасником адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання, або залучений для надання правничої допомоги бюро чи об'єднанням, то договір страхування, укладений цим бюро чи об'єднанням, забезпечує страхування його професійної відповідальності. Однак, якщо адвокат, залучений для надання правничої допомоги бюро чи об'єднанням, веде одночасно і самостійну діяльність, він повинен застрахувати свою професійну відповідальність, яку може понести у зв'язку із цією діяльністю.

Визначено, що можуть укладатися договори страхування професійної відповідальності адвоката залежно від страхувальника, а саме: 1) укладання договору страхування адвокатами, які здійснюють свою діяльність індивідуально, в яких останні і будуть страхувальниками (у випадку, якщо договір про надання правової допомоги укладається між клієнтом і адвокатом); 2) укладання договору страхування адвокатським бюро чи адвокатським об'єднанням, в яких останні будуть страхувальниками (у випадку, якщо договір про надання правової допомоги укладається між клієнтом і адвокатським бюро чи адвокатським об'єднанням).

Встановлено, що третіми особами є клієнти (фізичні або юридичні особи), яким заподіяно шкоду внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків. Вигодонабувачем за договором страхування професійної відповідальності адвоката слід визнавати клієнта (третю особу), якій заподіяно шкоду внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків.

У *підрозділі 3.3. «Механізм функціонування страхування професійної відповідальності адвоката»* досліджено механізм виплати страхового відшкодування шкоди клієнтові, завданої внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків.

Обґрунтовано, що виплата страхового відшкодування за договором страхування професійної відповідальності адвоката може здійснюватися у позасудовому (претензійному) та судовому порядку.

Запропоновано створити при раді адвокатів регіону спеціальний комітет, до складу якого будуть обрані адвокати для врегулювання питання позасудового порядку виплати страхового відшкодування. Члени цього комітету прийматимуть скарги від клієнтів із приводу невиконання чи неналежного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків, збиратимуть усю необхідну інформацію. Висловлено пропозицію щодо того, що після з'ясування обставин, члени комітету проводять співбесіду з адвокатом та клієнтом по справі. Якщо сторони погоджуються з претензією та розміром відшкодування, вони звертаються з відповідною заявою до страхової компанії про виплату. У такому разі є можливість досягнення оптимального результату, що влаштовує обидві сторони, збереження взаємовідносин між сторонами, економія часу і грошей сторін, зниження навантаження на систему судоустрою. У випадку, якщо претензія клієнта не є обґрунтованою або клієнт вимагає занадто велику суму як компенсацію, справа передається на розгляд дисциплінарній палаті КДКА регіону. До КДКА регіону надходять заяви

(скарги) від клієнтів на невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, після розгляду яких приймається рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності або про закриття дисциплінарної справи. У разі застосування до адвоката дисциплінарного стягнення, КДКА регіону встановлює факт невиконання або ж неналежного виконання ним професійних обов'язків та притягує його до дисциплінарної відповідальності. Рішення про застосування до адвоката дисциплінарного стягнення має бути враховане при розгляді справи як доказ про невиконання або ж неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, а в судовому порядку вирішується питання про розмір страхової виплати.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено такі **Висновки** та пропозиції.

1. Страхування професійної відповідальності адвоката – це вид страхування професійної відповідальності, що має на меті захист майнових інтересів адвоката та захист майнових інтересів клієнта від невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, що виникають із договору про надання правової допомоги.

2. Професійна відповідальність адвоката – це різновид професійної відповідальності, який полягає у зазнанні адвокатом, у разі невиконання або неналежного виконання ним своїх професійних обов'язків, несприятливих для себе наслідків у вигляді санкцій і заходів, спрямованих на відновлення порушених прав та інтересів клієнта.

3. Запропоновано поняття «майнового захисту за договором про надання правової допомоги», сутність якого зводиться до того, що майнові інтереси адвоката захищаються від юридичних претензій до нього про відшкодування клієнтам матеріальної шкоди, якої вони зазнали в результаті невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків за рахунок страхування професійної відповідальності адвоката.

4. Доведено, що страхування професійної відповідальності адвоката має дуалістичну природу, оскільки може розглядатися і як гарантія адвокатської діяльності, і як гарантія захисту прав клієнта.

5. Обґрунтовано, що критерії класифікації моделей страхування професійної відповідальності адвоката слід визначити за: 1) підставами волевиявлення (добровільність чи обов'язковість, змішана система, яка поєднує в собі як обов'язкову, так і добровільну підставу волевиявлення); 2) правовою природою відповідальності [договірної та недоговірної (деліктної) відповідальності], 3) страховими ризиками (пошкодження майна клієнта, порушення строків надання правничої допомоги, професійної некомпетентності, невиконання своїх професійних обов'язків); 4) організаційною формою діяльності страхувальника (адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання); 5) правовим статусом страховика (індивідуальне,

колективне, самострахування); 6) правовим статусом клієнта (захистом майнових інтересів тільки конкретно визначеної особи чи захистом майнових інтересів необмеженого кола осіб); 7) механізмом відшкодування шкоди (судовий, позасудовий чи змішаний порядок).

6. Визначається положення, що договір страхування професійної відповідальності укладається як на користь адвоката, так і на користь клієнта, якому завдано майнової шкоди у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків;

7. Аргументовано визначити утримувачем загального грошового фонду, що формується за рахунок обов'язкових страхових відрахувань адвокатів, Національну асоціацію адвокатів України.

8. Визначено, що страхувальниками відповідно до договору страхування професійної відповідальності можуть бути адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, адвокатські бюро та адвокатські об'єднання. Якщо адвокат є учасником адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання, або залучений для надання правової допомоги бюро чи об'єднання, то договір страхування, укладений цим бюро чи об'єднанням, забезпечує страхування його професійної відповідальності. Проте якщо адвокат, залучений для надання правової допомоги бюро чи об'єднанням, веде одночасно і самостійну діяльність, він повинен застрахувати свою професійну відповідальність, яку може понести у зв'язку із цією діяльністю.

9. Визначено, що вигодонабувачем за договором страхування професійної відповідальності адвоката слід визнавати третю особу (клієнта), якій завдано шкоди внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків.

10. Запропоновано механізм позасудового порядку виплати страхового відшкодування шкоди клієнтові, завданої внаслідок невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків. Запропоновано створити при раді адвокатів регіону спеціальний комітет, до складу якого буде обрано адвокатів для врегулювання питання позасудового порядку виплати страхового відшкодування. Члени цього комітету прийматимуть скарги від клієнтів на невиконання чи неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, збирають усю необхідну інформацію по справі. Після з'ясування обставин справи члени комітету проводять співбесіду з адвокатом та клієнтом по справі. Якщо сторони погоджуються з претензією та розміром відшкодування, вони звертаються з відповідною заявою до страхової компанії про виплату. У такому разі відбудеться досягнення результату, що влаштовує обидві сторони, збереження взаємовідносин між сторонами, економія часу і грошей сторін, зниження навантаження на судову систему.

11. Пропонуються такі зміни й доповнення до законодавства України:

доповнити п. 27 ст. 7 Закону України «Про страхування» і викласти в такій редакції:

«Страхування професійної відповідальності осіб, які здійснюють професійну діяльність та діяльність яких може завдати шкоди третім особам, визначаються в спеціальних законодавчих чи нормативно-правових актах»;

доповнити Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» п. 10 ч. 1 ст. 1 та викласти його наступним чином:

«професійна відповідальність адвоката — це різновид професійної відповідальності, який полягає у зазнанні адвокатом, у разі невиконання або неналежного виконання ним своїх професійних обов'язків, несприятливих для себе наслідків у вигляді санкцій і заходів, спрямованих на відновлення порушених прав та інтересів клієнта»;

п. 14 ст. 23 викласти у такій редакції:

«Забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на зайняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно з законом.

Зазначені обмеження не поширюються на професійну відповідальність адвоката перед клієнтом, в результаті якої клієнтові завдано майнової шкоди відповідно до цього Закону»;

доповнити ст. 23¹ «Страхування професійної відповідальності адвоката» та викласти її в такій редакції:

«Адвокат зобов'язаний застрахувати свою професійну відповідальність шляхом укладення договору страхування професійної відповідальності адвоката до початку зайняття адвокатською діяльністю.

Предметом договору страхування професійної відповідальності адвоката є майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої адвокатом його клієнтові.

Інші умови договору страхування професійної відповідальності адвоката визначаються у Положенні про страхування професійної відповідальності адвоката, що затверджується НААУ».

доповнити п. 1 Розділу IX «Прикінцеві положення» підп. 5 та викласти його у такій редакції:

«положення частини першої ст. 23¹ «Страхування професійної відповідальності адвоката» щодо обов'язкового страхування професійної відповідальності вводяться в дію з дня повідомлення Радою адвокатів України на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України, але не пізніше п'яти років з дня набрання чинності цим Законом».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових періодичних виданнях:

1. Чекмарьова Л.Ю. Перспективи розвитку страхування професійної відповідальності адвоката. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 258–263.

2. Чекмарьова Л.Ю. Договір страхування професійної відповідальності адвоката. *Jurnalul juridicnational: teorieș i practică*. № 2 (18). 2016. С. 112–115.

3. Чекмарьова Л.Ю. Професійна відповідальність адвоката: поняття та основні ознаки. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. С. 146–149.

4. Чекмарьова Л.Ю. Правова природа страхування професійної відповідальності адвоката. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». Вип. 6. Т. 3. 2017. С. 134–137.

5. Чекмарьова Л.Ю. Актуальні питання виплати страхового відшкодування за договором страхування професійної відповідальності адвоката. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 7. С. 190–195.

6. Чекмарьова Л.Ю. Моделі страхування професійної відповідальності адвоката. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 8. С. 207–213.

7. Чекмарьова Л.Ю. Актуальні питання класифікації моделей страхування професійної відповідальності адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Т. 2. 2019. № 56. С. 139–143.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Чекмарьова Л.Ю. Зарубіжний досвід страхування професійної відповідальності адвоката. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали V Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 14 листоп. 2015. р.) /уклад.: І.В. Гловюк, О.В. Малахова, Л.Ю. Чекмарьова; відп. за вип. М.М. Стоянов. Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 273–275.

9. Чекмарьова Л.Ю. The insurance of professional activity of advocate: experience Federal Public of Germany. *Молодий вчений*. Спецвипуск № 12.1 (27.1). 2015. С. 154–158.

10. Чекмарьова Л.Ю. Особливості договору страхування професійної відповідальності адвоката. *Scientia vincetis! Наукою переможемо*: матеріали 2-ї міжнар.наук.-практ. конф. «Нотаріат, адвокатура, суд, виконавче провадження: актуальні проблеми», присвяч. 5-річчю створення каф. нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Київського національного університету ім. Тараса Шевченка / ред. кол.: С.Я. Фурса, О.О. Дерій, О.М. Нікітюк; упорядкув. С.Я. Фурса, О.О. Дерій, О.М. Нікітюк, М.О. Рудковська. Київ: ЦУЛ, 2016. С. 205–207.

11. Чекмарьова Л.Ю. Die Berufshaftpflichtversicherung: die Erfahrung von Deutschland und von Österreich. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.); у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. С. 162–164.

12. Чекмарьова Л.Ю. Юридична відповідальність адвоката як гарант захисту прав людини. *Адвокатура: минуле та сучасність*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листоп. 2016 р.)

[Електронний ресурс] / за заг. ред. Г.О. Ульянової; відп. за вип. М.М. Стоянов, Н.М. Бакаянова, І.В. Гловлюк; Одеса: Фенікс, 2016. С. 335–337. Режим доступу: goo.gl/RS8ip1.

13. Чекмарьова Л.Ю. Теоретичні проблеми професійної відповідальності адвоката. *Актуальні проблеми судового права*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. І.Є. Марочкіна (м. Харків, 20 квіт. 2017 р.): у 2 т. Т. 1. / редкол.: Л.М. Москвич (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 248–251.

14. Чекмарьова Л.Ю. Особливості цивільно-правової відповідальності адвоката: поняття та ознаки. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2017. С. 185–187.

15. Чекмарьова Л.Ю. Особливості професійної відповідальності адвоката. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 листоп. 2017 р.) / відп. ред. Н.М. Бакаянова, Є.С. Хижняк. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2017. С. 540–542.

16. Чекмарьова Л.Ю. Професійність та майновий захист як принципи адвокатської діяльності. *Актуальні проблеми судового права*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2018 р.) / редкол.: Л.М. Москвич (голова) та ін. Харків: Право, 2018. С. 161–163.

17. Чекмарьова Л.Ю. Обов'язкове страхування професійної відповідальності адвоката: доцільність запровадження. *Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В.В. Долежана*: матеріали круглого столу (м. Одеса, 04 трав. 2018 р.) / відп. ред. Н.М. Бакаянова. Одеса: Юрид. л-ра, 2018. С. 171–173.

18. Чекмарьова Л.Ю. Механізм виплати страхового відшкодування за договором страхування професійної відповідальності адвоката. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.): у 2 т. Т.2. / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2018. С. 143–145.

19. Чекмарьова Л.Ю. Моделі страхування професійної відповідальності адвоката: поняття та класифікація. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.): у 2 т. Т. 2. / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2019. С. 125–128.

АНОТАЦІЯ

Чекмарьова Л.Ю. Страхування професійної відповідальності адвоката. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним системним дисертаційним дослідженням, в якому проаналізовано теоретико-правові і практичні проблеми запровадження страхування професійної відповідальності адвоката і шляхи його удосконалення. Аргументовано доцільність застосування конструкції «професійна відповідальність адвоката» і запропоновано авторські визначення «професійна відповідальність адвоката» та «страхування професійної відповідальності адвоката». Сформульовано визначальні риси страхування професійної відповідальності адвоката та запропоновано критерії класифікації страхування професійної відповідальності адвоката на моделі. Здійснено комплексне дослідження сутності кожного із структурних елементів договору страхування професійної відповідальності адвоката, запропоновано механізм позасудового порядку виплати страхового відшкодування шкоди клієнтові. Обґрунтовано основні шляхи удосконалення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність з метою запровадження страхування професійної відповідальності адвоката.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, гарантії адвокатської діяльності, професійна відповідальність, професійна відповідальність адвоката, страхування, страхування професійної відповідальності, страхування професійної відповідальності адвоката, моделі страхування професійної відповідальності адвоката.

SUMMARY

Chekmarova L. Yu. Insurance of professional liability of attorney. – Manuscript.

The thesis for obtaining the scientific degree of a Candidate of Law Sciences in the specialty 12.00.10 – judiciary; prosecution and advocacy). – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2021.

The thesis is the first in the national science special system thesis, in which the thesis analyzes theoretical-legal and practical problems of introducing the professional liability insurance of attorney and ways of improving it, taking into account recent trends in the development of Ukrainian legislation. The place and role of the insurance of professional liability of attorney in the insurance mechanism were disclosed, the necessity of using the construction «professional liability of attorney» was justified and author's definitions of «professional liability of attorney» and «professional liability insurance of attorney» are proposed.

It has been determined that professional liability insurance of attorney as a form of professional liability insurance aims to protect the property interests of the attorney and the property interests of the client from non-performance or improper performance by the attorney of his professional duties, arising from a legal support contract.

It has been proven that insurance of professional liability of attorney has a dualistic nature, since it can be considered both as a guarantee of advocacy and as a guarantee of protection of the client's rights. The defining features of the professional liability

insurance of attorney are formulated and the criteria for the classification of the professional liability insurance of attorney on a model are proposed.

The concept of «property protection under a legal support contract» is proposed, the essence of which is that the property interests of the attorney are protected from legal claims against him for compensation of pecuniary damages to clients, which they have suffered as a result of the non-performance or improper performance of their professional duties by attorney through professional liability insurance of attorney.

A comprehensive study was carried out on the substance of each of the structural elements of the contract for professional liability insurance of attorney, and a number of positions and recommendations were developed with a view to eliminating shortcomings in their practical implementation. A mechanism has been proposed for the out-of-court payment of insurance compensation to a client for injury caused by the non-performance or improper performance by attorney of his professional duties. It has been proposed to create a special committee at the regional bar council, to which lawyers will be elected to settle the issue of out-of-court payment of insurance claims. The main ways of improving legislation on the bar and on the practice of attorneys have been identified with a view to introducing the professional liability insurance of attorney.

A draft Regulation on professional liability insurance of attorney has been drawn up, which must be approved by the UNBA (Ukrainian National Bar Association), and a draft Contract on professional liability insurance of attorney has been proposed. Amendments and additions to the Law of Ukraine «On the Bar and Legal Practice» are proposed. The practical significance of the results of the thesis and the directions in which they are used in research, law-making and educational and methodological fields are disclosed.

Keywords: attorney, advocacy, guarantees of advocacy, professional liability, professional liability of attorney, insurance, professional liability insurance, professional liability insurance of attorney, models of professional liability insurance of attorney.

Підписано до друку 01.04.2021.
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 2104-16.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com

